

Múzeum és önismeret

Az utóbbi hónapokban széles körű eszmecsere bontakozott ki a romániai német folyóiratok hasábjain a hazai történelem tanításának korszerűsítéséről. Szak-kutatók és tanárok elemezték az iskolai tanterveket, s javasolták, hogy a hazai németiség története különböző mozzanatainak nagyobb teret kell szentelni az iskolai tankönyvekben. Ugyancsak a nemzetiségi múlt alaposabb megismerését szolgálja az a határozat is, amely erdélyi szász falumúzeum létesítését irányozza elő.

A Szében melletti Kisdisznódon (Michelsberg — Csnădioară) létesítendő falumúzeummal kapcsolatos problémákat taglalja S. Frieder cikke a KARPATEN RUNDSCHAU 24. számában. Corneli Imirie, a nagyszebeni Brukenthal-múzeum igazgatója, Thomas Nägler, a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiája nagyszebeni fiókjának kutatója és Heinrich Sitzler a német nemzetiségű dolgozók Szében megyei tanácsának elnöke nyilatkozott a múzeum létrehozásának jelentőségéről, a reális lehetőségekről.

Az erdélyi szász múzeumot — a tervek szerint — a kisdisznódi községhez kilenc termében rendezik be úgy, hogy a kronológiai és didaktikai szempontok együttesen érvényesüljenek. A gazdag anyag elosztása termek szerint:

1. A szászok bevándorlásának kora.
2. Településtörténet.
3. Bútorok.
4. Famegmunkálás (háztartási eszközök és dísz tárgyak).
5. Fémművészet.
6. Kerámia.
7. Háziszőttek.
8. Népviselet.
9. Népszokások.

A végleges berendezés természetesen hosszú gyűjtőmunkát feltételez. Corneli Imirie igazgató közlése szerint a Brukenthal-múzeum sok kiállítási tárgyat adományoz majd, s más — közületi vagy egyéni — adományok, illetve felvásárlások révén összegyűjthető a berendezés alapanyaga.

A múzeum tankönyv lesz — mondották a beszélgetés során. Heinrich Sitzler joggal mutatott rá az új létesítmény nevelő jellegére. Iskolások és turisták látogatnak el ide, Kisdisznódra, hogy „látva tanuljanak”, vagyis a kiállított tárgyakat szemlélve gyarapítsák az erdélyi szászok életéről, gazdag népművészeti hagyományairól szerzett ismereteiket. De ugyanígy ellátogathat ide a népelet hivatásos kutatója is, hogy a múlt tárgyi valóságát közvetlenül vizsgálja. Így tölti be a múzeum kettős — tudományos és didaktikai — szerepét.

Az utóbbi időben a nemzetiségi önismeret elmélyítésének igénye egyre határozottabban jelentkezik lapjainkban. Hogy csupán két példát említsünk, ez a szándék hatja át Csörtán Ferenc cikkét az erdélyi templomerődökről (ECHINOX, 1971. 5.), vagy pedig Nagy Benedek és Koszta Nagy István visszaemlékezését a csíki sajtóhagyományokra a KORUNK legutóbbi számában. E cikkek sorába tartozik a KARPATEN RUNDSCHAU egész oldalas írása is az erdélyi szászok évszázados történeti múltját bemutató fontos létesítményről.

ÉLMÉNYSZERŰ DOKUMENTUMOK

(Manuscriptum, 1971. 2.)

Harmadik füzetéhez érkezett a Román Irodalom Múzeumának negyedévenként megjelenő folyóirata, amelynek élén Perpessicius akadémikus neve áll — a legújabb számban, sajnos, már gyászkeretben. A múzeum néhai igazgatójának széles látókörét, tudományos rangját e nagyvonalúan szerkesztett kiadvány is megszemenően igazolja, egyidejűleg szolgálva a román irodalomtörténeti kutatást, a források feltárását, a régmúlt, de különösen a XX. század irodalmának teljesebb megismerését, és az irodalomtörténeti oktatás szemléletesebbé, élményszerűbbé tételét. Kiadatlan Sadoveanu-regény, befejezetlen Caragiale-vígjáték, Dobrogeanu-Gherea, Blaga, Mateiu Caragiale levelei, Panait Istrati és Romain Rolland, Marcel Proust és a Bibescu-család, Benedetto Croce és Mihail Dragomirescu kapcsolatainak dokumentumai kerülnek a *Manuscriptum* első számainak olvasói elé, s ezeket az izgalmas közléseket természetesen számos irodalomtörténeti adalék, írói emlékezés egészíti ki. A folyóirat népszerűségét nagymértékben emeli a gazdag ikonográfiai anyag, irodalomtanárok elengedhetetlen és sokszor mégis nélkülözött segédeszköze, amely azonban a kutató fantáziáját is megmozgatja. Mindez vonzó tálalásban, korszerű folyóiratgrafikával jelentkezik, fokozza érdeklődésünket fiatal laptársunk iránt.

A VILLANYSZERELŐ PARABOLÁJA

(Secolul 20. 1971. 1—2—3.)

A megjelenése tizedik évfordulóját „hármás számmal“, 463 lapon ünneplő bukaresti világirodalmi folyóirat reprezentatív tartalmában szerepel egy Herbert Marcuse súlypont, amely nemcsak a nehezen osztályozható szerző néhány — románul most első ízben megjelenő — írását tartalmazza, hanem hazai (Virgil Nemoianu, Gheorghe Achiței) és külföldi (Lucien Goldmann, Galvano Della Volpe, Robert W. Marks) értékelői esszéit is közli.

Nemoianu San Diegó-i interjújában Marcuse hányatott életének néhány epizódjára emlékezett. 1934-ben telepszik le az Egyesült Államokban, 1940-ben nyeri el az állampolgárságot, s 1941-től 1950-ig

Külön örömünkre szolgál, hogy az új szám tanúbizonysága szerint nem feledkeznek meg a szerkesztők a román—magyar irodalmi kapcsolatok dokumentumairól sem. A folyóirat élhelyén, Ion Pas és George Macovescu írásainak társaságában közlik Szemlér Ferenc emlékezését Octav Șulutiú egykori brassói tanárra (az előző számban olvasható Blaga 12 levele Șulutiúhoz), akinek tanácsait figyelembe véve írta beszámolóit az *Erdélyi Helikon*ba Szemlér a román irodalom új jelenségeiről, Sadoveanuról, Călinescuról, Blagáról, Vladimir Streinuról, Botezról, Beniucról, Dimitrie Gustiról, Iorgáról, Gogáról, Zaharia Stancuról, Cioculescuról. Ugyancsak kikérte Szemlér a Șulutiú véleményét a Radnóti Miklós és Vas István kezdeményezésére Budapesten 1940-ben kiadott *Mai román költők* című, saját fordítású antológia összeállításakor; így került Argezei, Ion Barbu, Blaga, Goga mellé Bacovia, Minulescu, Philippide, Ion Pillat, Teodoreanu és Tudor Vianu is.

A *Manuscriptum* idei 2. száma a bukaresti Állami Levéltár anyagából kiegészíti a Goga—Ady-kapcsolat történetét: az Ady Lőrincék aranylakodalma alkalmából rendezett, 1924-es ünnepség patronálását Goga közbenjárására vállalta Minulescu; egy levéltári kutató most Goga levelét teszi közzé, amelyet ebben az ügyben az akkori művészetiügyi miniszternek írt.

a Külügyminisztérium, illetve a Stratégiai Tanulmányok Hivatalának munkatársa. 1954-ben azonban már a legtragosabbak közé tartozó Brandeis Egyetem professzora, s 1955-ben jelenik meg *Erosz és civilizációja*, amely — ennyi már bizonyos, a további majd a kritikán múlik — a művelődéstörténet jelenségekörébe emeli műben realizált szándékait. 1965-ben, amikor termékeny kaliforniai időszak kezdődik, az egyetemet a lázadók már a korrupt intézményesültség jelképének, a konzervatívok pedig a társadalom egyensúlyvesztése egyik okának, nem pedig tükrének tekintik. Az egyetem mindenképpen harctérre vált, s azon Marcuse „nagyágyú“ — és egyben célpont a reak-

ció pergőtüzében. 1968 tavaszán már olyan nyomás nehezedik rá, hogy az idős rebellis a rendőrség oltalma alá kényszerül, eltávolítják az egyetemről, s csak derék tanártársai segítségével jut ismét katedrához, de immár mellőzötteen és kordába szorítottan. A kambodzsai beavatkozás idején ismét megtagadja, hogy egy szószátyár antikommunistával, Fred Schwartzal együtt szerepeljen egy ösz-szejövetelen, s ezzel aztán végképp magára zúdítja a reakció dühét. Nemoianu írja: „A kissé már fáradt, kissé már beletörődött, kissé már nosztalgikus, kispolgárok ellenszenvétől övezett, a fiatalok heccelődéseinek kitett Marcuse lassacskán a könyvek világa felé távolodik. Paradoxális ellentmondásokkal terhes, pregnáns és kétértelmű vagy éppenséggel utópisztikus tanítása a nagy szembesülések tág tere.”

Robert W. Marks esszéből (*Marcuse vagy a villanyszerelő parabolája*) kiemelkedik a frappáns bevezető. „Marcuse megértését megkönnyíthetné egy analógia. Rövidzárlat történik. A villanyszerelő rögtön felfedezi, hogy a baj oka a kiégett biztosíték. Aztán tudományos adatokkal spékelt, részletes jelentést ír a villamosság történetéről, amelyet kiegészít egy vádirattal minden teoretikussal szemben — Arisztotelészről Mesmerig —, aki téves vagy nem teljes következtetésekre jutott az elektromosság természetéről. Villanyszerelőnk azzal indokolja jelentését, hogy nem hatolhatunk be valamely dolog igazi természetébe, amíg nem sikerül korrekten módon behelyeznünk történelmi összefüggéseibe. A továbbiak-

ban — a módszert elemző kitérőben — elmagyarázza: a biztosíték-fogalomnak csak úgy van értelme, ha önmaga tagadásának fogalmi rendszerében szólunk róla, vagyis «nem-biztosítékról» azaz a biztosíték hiányáról értekezünk. Erre azt válaszoljuk neki, hogy amit mond, az maradéktalanul logikus, de mi nagyon jól tudjuk, mit jelent a »nem-biztosíték«, hiszen éppen a «nem-biztosíték» miatt ülünk «nem-világosban». A kérdés most már az, mi a teendő a «nem-biztosítékkal»? A villanyszerelő elkeseredik. A véletlen folytán ugyanis éppen nincs mivel helyettesítenie a „nem-biztosítékot“. S arra gondol, hogy ha lett volna biztosíték-tartalékja, akkor előbb vagy utóbb a tartalék is ugyanarra a sorsra jutott volna, mint az eredeti biztosíték. Hogy a «természetes tagadás» folytán (ami udvarias kifejezése annak, hogy a hálózat túlterhelt volt) az új biztosíték is tagadás tárgyává vált volna, s a valóság alapelve, amely ellentmond az élvezet princípiumának, ismét csak vaksötétbe merülne...”

Egy véleményen vagyunk a *Secolul 20* cikkíróival, akik szerint Marcuse következtetései nem az érvelésből származnak szükségszerűen. Érvei befejezetlenek, gyakran periferikusak, s — a legszerencsésebb esetben — sokszor csupán portyázást jelentenek a német idealizmus, a freudi spekuláció és a marx-i bölcsélet területein. Számos mondatot csak hosszas stúdium esetén lehet megfejteni, értelmük pedig, miután végül is feltárul, vitathatónak bizonyul.

„MAI“ ÉS „MODERN“ SZINTÉZISE

(Irodalomtörténet, 1971. 1.)

A XX. századi irodalmi és művészeti jelenségek meghatározásában a sok, gyakran önkényesen használt minősítés közül két kategória emelkedik ki: a „mai“ és a „modern“. Stephen Spender *A modern harca* (1963) című könyvében ezt a két kategóriát élesen szembeállítja: szerinte a „maiak“ hisznek a tudomány és társadalom fejlődésében, a „modernnek“ viszont nem érzik otthon magukat az elgépiesedett társadalomban. A szemléleti különbségekből módszerbeli különbségek következnek: „A maiak realista-prózai, a modernnek pedig imagista-költői módszerrel dolgoznak.“ Ezen nem csupán műfaji besorolást kell érteni, ha-

nem a művészi látásmód két formáját, a „prózai módszer“ ugyanis „szociológus és katalogizáló“, míg „a költői módszer“ szeizmografikus és barometrikus. Spender besorolása szerint a realiztikus-prózai (vagyis „mai“) módszer képviselője többek közt Galsworthy, Bennett, Wells, Shaw, Amis, Wain, Sinclair Lewis, az imagista-költői („modern“) módszeré D. H. Lawrence, Woolf, James, Conrad, Joyce, Beckett, Faulkner, Yeats, Eliot, Pound, Auden, Apollinaire, Sztravinszkij, Alban Berg, Picasso.

Ezt a spenderi tételt vitatja, illetve gondolja tovább Egri Péter (*A „mai“ és a „modern“ szintézisének lehetőségéről*),

nem spekulatív közelítéssel, hanem a XX. századi magyar költészet, festészet és zene néhány kiemelkedő teljesítményének műközpontú elemzése segítségével. Tanulmányának különösen a lírával foglalkozó (legterjedelmesebb) fejezete meggyőző, melyben három, rokon hangulatú, rokon motívumokat felhasználó, mégis különböző magatartást jelentő verset bont elemekre, majd hasonlít össze. Kiindulópontul Petőfit, tehát még a XIX. századot, *A pusztá, télen* című tájleíró költeményt választja, ezt követi Ady *A téli Magyarország* és József Attila *Holt vidék* című versének elemzése. Eri a három versben kimutatja a „maiságot“, ugyanakkor meggyőzően bizonyítja Ady és József Attila költészetének modern életérzését. Idézzük egyik konkrét következtetését: „Míg Petőfi *A pusztá, télen*-ben élénk tárgyi tevékenységek leírásával kelti életre a sik-ságot, Ady a pillanatnyi passzív mozdulatlanságot festi, a változatlan körülmények egyéni szándékot és akaratot benítő erejét, József Attila éles feszültséget hoz létre a körülmények visszahúzó

erejének és a mozdulatlanság mögött lüktető, passzivitás ellen irányuló energikus költői én tevékenységének szembállításával.“

Képzőművészeti vonatkozásban Munkácsy Mihály festészetéig nyúl vissza a szerző, a *Vihar a pusztán* című képhez viszonyítja Csontváry festményét, a *Vihar a Hortobágyon*-t, Bernáth Aurél *Téljé*, Derkovits, Dési Huber István munkáit. Zenei példája természetesen Bartók, akinek műveit Vivaldi, Beethoven, Wagner, Schönberg zenéjének fényében jellemzi. Egri Péter végkövetkeztetése, hogy Ady, József Attila, Derkovits, Dési Huber, Bartók és Kodály művészete a tanúbizonyosság „mai“ és „modern“ lehetséges modern szintézisére. De e szintézis-lehetőség nem kizárólagosan magyar jelenség, példaként Aragont, Éluard-t, Brechtet, Thomas Mannt, Arthur Millert, Thomas Wolfe-ot és Benjamin Brittent említi; e névsor is jelzi, hogy „ez a szintézis nem merev stílári modell, hanem élő, teremtő tendencia, amely minden esetben új alakot ölt.“

SZÍNÉSZKÉPZÉS — GONDOKKAL

(Thália, 1971. 1.)

A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet diáklapja több megfontolkozott írást közöl, amelyekben a szerzők az Intézet munkájáról, a következő színésznevezdek felkészüléséről vallanak.

Kátó Sándor „egy közösség gyengéiről“ ír. Szerinte a színészi felkészülés elengedhetetlen feltétele az egészséges közösség, e nélkül ugyanis egész színjátszásunk jövőjére árnyék vetülhet. Siklódi Elemér a fiatalok példakereséséről így vall: „Az eszménykép talán senkinek sem jelent annyit, mint a színésznek. Művészi pályafutása alatt végig belső buzdítást, lankadatlanságra való törekvést kölcsönöz számára. Az eszményküliség pedig talán kissé szegénységi bizonyítvány is ezen a pályán...“

A végzett növendékek problémáit veti fel Ádám Erzsébet. Azt a kérdést boncolgatja, hogy mihez kezd a végzett főiskolai hallgató, ha valamely színházhoz kerülve bele kell illeszkednie az új közösségbe, s miképpen sikerül helytállnia

az alkotómunkában. Az élményszerű beszámoló az első szerepekről, az alkotó légkör hiányáról ad képet. Ádám Erzsébet szerint a főiskola csak az alapot nyújtja; a továbbképzés egyelőre csak elméleti lehetőség.

Hogyan valósítható meg a gyakorlati továbbképzés? Meg lehet-e oldani a végzett, már összeszokott évfolyam további együttműködését, közös munkáját? Méhes Katalin a kérdésfelvetésre azzal az érveléssel válaszol, hogy a művészi egyéniség kibontására így sokkal több lehetőség adódik, ugyanis „a néhány próbás beugrások, a rutinfeladatok, a türelmetlenség gyakran szárnyát szegik ígéretesen induló fiataloknak“. A javaslat figyelemre méltó és nem elképzelhetetlen, hiszen a szatmári színház magyar tagozata annak idején szintén egyetlen évfolyam hallgatóiból alakult. A „stúdió-évfolyam“ megvalósulása lehetőséget adna a szakmai fejlődésre, és létrejöhetne az „intézményesített“ továbbképzés — színház, színész és közönség közös örömeire.